

ANT
M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. Ref.
Sur. 692

Title: *Chāṇḍīya*

692

साधना

:	Chānā khyā	: Title
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vols.
:	:	: Publisher
692:	:	: Remarks

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ बाणस्य प्रारंभः ॥ नारायण न
मस्तु नरवैव नरोत्तमं देवी सरस्वती व्यास तोजय
मुदिर येतु ॥ १ ॥ एतन्मन्त्रिणसामिन्नुवै लोकाधिपतिप्रभु
नानाशास्त्रोद्धलं वक्ष्ये राजनिधिसमन्वये ॥ २ ॥ अभिरु
देयथाशास्त्रेनरोजानातिनिश्चितं ॥ चर्मोपादेसविरा
तं कार्याकार्येषु नाशुना ॥ ३ ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि नराणां
हितकाम्यया येन विज्ञानमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रवक्षते ॥ ४ ॥
मुरवीशियोपादेशो न दक्षस्त्रिजराण न न्य ॥ दुःखिते सप्र
योगेन पंडितोऽप्यवसिदति ॥ ५ ॥ दुष्कृताय शिठमित्रं च
सम्प्रादरनायकं ससर्पसमरे वा सोमस्युरेव न संशयः ॥ ६ ॥

आयदार्थं च नरक्षेदारान् रक्षे च नैरपि ॥ आत्मानं स
ततं रक्षेदारैरपि च नैरपि ॥ ७ ॥ सजेदं कुलसार्थं
गामार्थं च कुलसजेत ॥ गामं जनयदसार्थं आत्मा
पृथ्वी सजेत ॥ ८ ॥ च लसे केन पादेन तिलसे केन प
डिनः ॥ नासामोक्षपरस्मानं पूर्वमायति न त्यजेत ॥ ९ ॥ य
स्मिन्नेदो न सन्मानो न वर्ति न ववा च वः ॥ न न विद्या
गमो यस्तीवा स तत्र न कारयेत् ॥ १० ॥ च निनः श्रित्यो
राजानदि वैद्यं पुंनमं ॥ पंचयत्र न विद्यं ते न तत्र दिव
सं ज्ञजं वत् ॥ ११ ॥ लोकयात्रां जयं लज्जादाक्षिण्यं साग
शीलता ॥ पंचयत्र न विद्यं ते न च्युत्तित्र संगति ॥ १२ ॥ या

नियामेषणे नृत्तान्वाधवात्र्येसमागमे मंत्रं वा यदि
 काले सुचार्यानि विनवक्ष्ये ॥ १७ ॥ आतुरेभ्यस्तानप्राप्ते
 दुर्निक्षेपावसंकटे राजद्वारेभ्यस्तानेव यः समेतिस
 वाधवै ॥ १४ ॥ याचुवाणिपरिसज्यश्च चवंपरिसवते ॥ अ
 वाणितस्यसस्यतिश्च चवैनयमेव च ॥ १५ ॥ वरयेत्तु
 लजां प्राज्ञाविरूपां मपिकन्यकां रूपशीलामनिवस्प
 विवाहसद्विज्ञां ॥ १६ ॥ नदीनां नुनरवीनां च शृंगीनां
 शस्त्रपाणिनां ॥ विश्वासो नैव कर्तव्यस्त्रीषु राजकुलेषु
 च ॥ १७ ॥ विषादपमृतं गालं च मेयमपिकां च न नीचा
 दृष्टुं च मां विद्यां स्त्रीरत्नं दुष्टुं चादपि ॥ १८ ॥ स्त्रीणां द्विगुणा

हारोलजास्तासां च दुर्गुणं साहासरवद्वेष्टं प्रोक्तं कामबाह
 गुणं स्मृतं ॥ १९ ॥ इति श्री ब्रह्मवैवर्तपुराणस्य प्रथमोऽध्यायः ॥ १॥
 अनृतं साहं मायामूर्खत्वं मतिलोभिता ॥ अज्ञौ न निर्दय
 लवस्त्रिणं दोषास्तज्जावजा ॥ २ ॥ नोज्यं नोजनशक्तिश्च
 रतिशक्तिवरांगना ॥ विजवोदानशक्तिश्च नात्मयत्ना
 स्यतपसाफलं ॥ ३ ॥ यस्य शुभो वशी नृतो ज्ञाचार्याश्च वा
 नुगामिनी ॥ विजवो यस्य स दुष्टं तस्य सर्ग इह वारि ॥ ४ ॥
 तेषु त्रयेऽपि तुर्न कथास्तपितापस्य पोषकं तन्मीत्रं यस्मिन्
 श्वासः स तार्याय त्रिनिज्जतिः ॥ ५ ॥ परोक्षे कार्यं हं तारो प्रसक्त
 प्रियवादिनां ॥ तज्जेदेतादृशं मित्रं विषज्ज न पयोमुखं ॥ ६ ॥

नविश्वसेतकुमित्रस्यमित्रस्यापिनविश्वसेत॥ कदाचिद्वि
 पितोमित्रसर्वगुणप्रकाशयेत्॥ १८॥ मनसावितितनका
 र्यवाचानैवप्रकाशयेत्॥ मित्रेणरक्षाज्जुलात्माकार्य
 नानियोजयेत्॥ १९॥ दुर्जनःरुहसस्यसवरसपौनर्जनः
 सपौदंशतिकालेनदुर्जनस्यपदेपदे॥ २०॥ एदर्थेकुली
 नानानृपाञ्जर्वतेसंग्रहं॥ आदिमभ्यावसानेषुदुर्ग
 तन्ननसंगति॥ २१॥ फलयेनिन्नमर्यादानवतिविल
 सागरे॥ सागरानेदमिच्छतिप्रलयेपिनसापव॥ २२॥
 शैलेशैलेनमाणिक्यमौक्तिकंनगजेगजे॥ साचवान
 हिसर्वत्रचरन्ववनेवने॥ २३॥ मूर्खस्तपरिहृतव्यप्रस्य

क्षोद्विपदःशुनि॥ नियतेवाक्यशैलेनश्रुदं कंटकोय
 था॥ २४॥ खलानांकटकानांयदिजविद्येप्रतिद्विया॥ इ
 यानमूर्खंनगोवादूरतोवाविसर्जनं॥ २५॥ पुत्रास्तुवि
 विधेशालेनियोजासततंबुधै॥ निसाबुचास्तुसपचा
 नवतिविलपूजीता॥ २६॥ मातावैरिपिताशत्रुवालोयेन
 पथाते॥ सत्तामयेनशोन्यतेहसमयेवकायथा॥ २७॥
 बालेववतदुर्जनपादनैवाकाणेनवा॥ अत्रद्विदिवसंकुर्व
 तदानाच्ययनकर्मसु॥ २८॥ लाडनाश्रुहोदोपास्ताडना
 श्रुहोगुणा॥ तस्मात्सुचनशिष्यवताडयेनचलाडयेत्॥ २९॥
 ॥ इति श्रीवृद्ध्याणरत्नमितिशास्त्रिटीतियोऽध्यायः॥ ३०॥

लाडयेसंववर्षाणिदशावर्षाणिताडयत्॥ प्राप्तेषोडशमेव
 वर्षपुत्रमित्रसमावरेत्॥ १॥ रूपयौवनसंपन्नाविशालाकृ
 लसंजना॥ विद्याहिनानशोभ्यतेनिर्गचाडवकिंशुभाः॥
 एकेनापिसुवर्षेणपुष्पितेनसुगंधिना॥ वासितंतद्वनंसर्व
 सपुत्रेणकृलयथा॥ २॥ एकेशुभ्रवृक्षेणदक्ष्यमानेनवद्विना
 दक्ष्यतेतद्वनंसर्वकृष्णेणकृलयथा॥ ३॥ नापिबैवसुपुत्रेण
 विद्यायुक्तेनसाधुना॥ अर्द्धादितंकृलसर्वयथानंद्रेणश
 र्वरी॥ ४॥ किंजातैःबहुभिःपुत्रैःशाकसंतापकारकैः॥ वरमे
 कःकृलालंबेयत्रविश्राम्यतेकृल॥ ५॥ उपसर्गपरंबहेडनि
 क्षेचनयामहे॥ असौधुजनसंपर्कयःफलायसजीवति॥ ६॥

धर्मार्थकाममोक्षेषूपश्येकोपिनविद्यते॥ जन्मजन्मानिम
 तेषुमरणंतस्यकेवल॥ १॥ मूर्खायवनपूज्यंतेचान्य
 त्सुविस्मृता॥ दंपत्यौकलहोनास्तित्रयश्रीसयमाग
 तः॥ २॥ आयुर्कर्मविविधंविद्यानिर्द्धनमेवच॥ पंचौता
 निचसृज्यतेगर्भस्थस्येहिदेहिना॥ ३॥ साधुहंतानिव
 र्जतेपुत्रमित्राणिवाचवा॥ येनतेसहगतव्यदधर्मसुख
 तंकृल॥ ४॥ सजावितेनगीतेनयुवतीनाचलीलया॥
 यस्यनंदवतेचितासावैयुक्तायवापशुः॥ ५॥ यस्यचित्त
 द्रवीरतंरूपयासर्वतदुषु॥ तस्यज्ञानंचमोक्षेचकिंज
 राचनसमावरे॥ ६॥ कृलशीलमनालस्यपांडिसंमित्रसं

गृहं आचारकारिणिविद्यापं नैतान्यक्षयोनिविः ॥१४॥ पा
 लीनेगुणीनेशीलेनयासर्वकृलाशुच ॥ अमार्थकाममो
 क्षयुसर्वत्रकृदालोनवेत् ॥१५॥ अग्निआयः स्त्रीयोमूर्खः
 सर्पीराजाकृलाविनिन्वा ॥ यत्नेनपरिसंभ्यानिसद्यप्राण
 हराणिपट ॥१६॥ अर्नक्षयानृणादग्नीनीचसेवास्खले
 जलं ॥ वैश्वरंगः कृमित्रेनपडैतेबुद्धिदोयमा ॥१७॥ एक
 मणक्षयंयस्तगुरुशिष्यनिवदयेत् ॥ पृथिव्यानास्तितद्र
 मयदत्ताणिवणिनवेत् ॥१८॥ एकाक्षरप्रदातारयोगुरु
 नानिमान्मते ॥ ध्यानयेनिसतंगत्वाचांडालेखनिजाय
 ते ॥१९॥ अहोपगतंसम्पत्कृतंननिजायते ॥ पूर्वमानंवर्ज

यित्वानातिश्रमतिसागरात् ॥२०॥ कृवैवलिनंदंतमलोप
 चारिणं वहासीतनिष्ठुरनाषण्य ॥ सूर्यादयेनासमये
 चशालीनंविमुच्यतिश्चापदिवरूपाणिनं ॥२१॥ नंदनं
 शीतलंलोकेचंदनाद्यपिचंद्रमा ॥ चंद्रचंद्रयाम्बिजेसा
 धुसगतिशीतलं ॥२२॥ दहीनुच्यानसस्यइमिशिकृ
 मिचपक्षिणी ॥ शिशुपालंयतेनिसंयथासजनसंग
 ति ॥२३॥ वयस्स्वस्थानंदहोयावन्मसुश्चदुरत ॥ तावत्स
 महितंकुर्यात्प्राणतेकिकरिष्यति ॥२४॥ कामचेनुगुणा
 विद्याअकालेफलदायिनी ॥ प्रवाससदशीमाताविद्या
 संघनंस्मृतं ॥२५॥ एकोपिगुणनानुसुत्रोमानिर्गुणस्तोने

वेत्ता एकचंद्रस्तमोहंति नवतारासहस्रम् ॥ २५ ॥ अजात
 मदीमूर्खे न्योमसौमूर्खी जीतः सुतोवरः ॥ मृतस्य नास्य
 दुःखा यथा वज्जीत्वं जडोदरो ॥ २६ ॥ कृष्णामवासी कृल
 हीनसेवाकृतोजनहो यमुरवीच नारी ॥ पुत्रस्य मूर्खी
 विश्वाचकन्याविनाग्निना पंचवदहं तिकायं ॥ २७ ॥
 किं रुयक्रियते चेन्वायानदो ग्निनगुर्विणी ॥ कोर्थः पुत्रे
 ण जातनयोनविद्वानूनयनेति मान् ॥ २८ ॥ ससारदा
 यादस्थाना तयो विश्रामहेतवः ॥ अनस्य चकलनचस
 तां सर्गोद्गतिरेव च ॥ २९ ॥ इति श्रीवृद्धचाणूर्ये त्रि
 तियोध्याः ॥ ३० ॥ धर्ममर्थवकामं च तथामाक्षस्य साधनं

ब्राह्ममूर्खे चाक्षायचितयेदस्मिनोहितं ॥ १ ॥ यः कालीकानि
 मित्रापिकोदेशः को अयागमे ॥ कस्यहं सान्वमेडाक्तिरिनि
 विसंमृद्धमृहः ॥ २ ॥ कस्य दोषकृले नास्ति व्यापिनाकेनपी
 अत एव सैनकेन प्रोप्रंचकस्य सौर्यमनिरंतरं ॥ ३ ॥ जनीता
 व्यापनिता च यस्तु विद्याप्रयच्छति ॥ अन्नदाता जयवाता
 पंचेनापि रः स्मृता ॥ ४ ॥ राजपतिगुरोः पत्नी पित्रपत्नी तथे
 च च ॥ पत्नी माता स्वमाता च पंचैते मातरः स्मृताः ॥ ५ ॥ गुरु
 रग्निद्विजातिनां वर्णनां ब्राह्मणे गुरु ॥ परीचिव गुरुस्त्री
 णां सर्वस्यानागतो गुरु ॥ ६ ॥ यथा चर्तुनिः कनकं तिरि
 क्षतेर्निघर्षणच्छेदनताप्रताडनैः ॥ तथा चर्तुनिः पूरुषप्र

नीक्ष्यते श्रुते नशीलेन गुणेन कर्मणा ॥ ७ ॥ इत्तमस्य पिव
र्णस्य नाचो यमहमागते प्रसुप्ता न च कर्तव्यं सर्वस्यामा
गतागुस्त ॥ ८ ॥ नावद्वयपुक्षे तस्य यावद्वयमनागते आग
ते उच्यते दद्यात्प्रहर्तुं वासनशं कया ॥ ९ ॥ एकोऽस्य अन्त
र्नाय एकनक्षत्रजातक ॥ न न वंति सुमाः शीलयथा ७
लेदरिकं टका ॥ १० ॥ इति श्री च च्च चाणूर्य चतुष्टय ॥
वरं नराज्यं कुलराज्यं वरं नमित्रं न कृमित्रमित्रं ॥
वरं नशीषो न कृशिष्यशिष्यो वरं नदारान कृदारदारः ॥
॥ १ ॥ कुराज्यराज्ये न कृतः प्रजासुरव कृमित्रमित्रेण कृतो
स्तीति वृत्तिः ॥ कृदारदारैः श्रुतो गमहरति कृशिष्यशिष्ये

न कृतो न वसः ॥ २ ॥ सिंहादेकं वकादेकं शिष्ये च त्वारिकु
र्कुटाववायसा शिष्ये च तत्पटुश्च न्यस्त्राणि गर्दना ॥ ३ ॥
प्रकृतकार्यं मले वा यो नरकर्तुं मिच्छति ॥ सर्वा नरणतला
यं सिंहादेकं प्रचक्षते ॥ ४ ॥ इन्द्रियाणि च सयुः अवकवर्जिता
नरः ॥ देहाकालबलज्ञात्वा सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ ५ ॥
प्रसक्तं च मनं युद्धं स विनागं न बंधुषु ॥ स्त्रियामाहूय
तुजितशिष्ये च त्वारिकुर्कुटाव ॥ ६ ॥ गुठमैथुनचारिणं
काले काले च संग्रहं ॥ अप्रमत्तमविश्वासः पंचशिष्ये च वा
यसा ॥ ७ ॥ बद्धरिस्वल्पसंडुले दीर्घनिद्राय जाग्रतः ॥
स्वामि नक्तश्च श्रुश्च पदैते श्वान जातक ॥ ८ ॥ सुस्नातो सि

महद्भारं शीतोत्पन्नं पश्यति ॥ संदुष्टं शरतो निसंविष्टं निशि
 क्षेतगर्भं नाव ॥ १०९ ॥ ये ये तानासति गुणानां चरीष्यति मान
 वः ॥ कार्यावस्थासु सर्वासु अजयसु न विद्यति ॥ ११० ॥
 अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च ॥ निवृत्तवाक्यं च
 पमानं मानं नैव न प्रकाशयेत् ॥ १११ ॥ धनधान्यप्रयोगेषु
 विद्यासंग्रहेषु च ॥ अहारेभ्युवहारेभ्युक्तं लज्जासुखी
 न वेत् ॥ ११२ ॥ सतोऽपमुत्तरे सानायमं स्वसतिरेव च ॥ न सु
 खं धनं लुधानामितश्चेतश्च धावतं ॥ ११३ ॥ सुतोऽपस्त्रीषु क
 र्त्तव्यं सादरे चो नैजे जने ॥ त्रिषु चैतन् कर्त्तव्यं दाने वा ध्यान
 यं जयेत् ॥ ११४ ॥ दक्षिणैविप्रमणिं च दपसौ स्वामिनस्तयो ॥

अतरे नैव गंतव्यं हरस्य कृष्णस्य च ॥ ११५ ॥ हस्ति सहस्रहस्तेन
 शतहस्तेन वाजिनः ॥ शृंगिनो दशहस्तेन दशशृंगा हि दुर्ज
 नः ॥ ११६ ॥ हस्ती अक्रुंशामात्रेण वाजिहस्तेन वाडिता ॥ शृंगी
 लं क्रुदहस्तेन स्वद्वहस्तेन दुर्जनः ॥ ११७ ॥ इति श्री वृध चा
 र्ये पञ्चमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ अथ च मर्त्यनगार्जियास्तत्त्वमनलिक
 र्मणः ॥ मुखे दानुरा नृसुवार्थेन न वपडितः ॥ ११९ ॥ अनुलो
 मेन बलिनं प्रतिलोमेन दुर्जनं ॥ समदुस्त्वबलं दानुविन
 यन बलेन वा ॥ १२० ॥ यस्य यस्य हियो नावस्तस्य न सतं नरः
 अनुप्रविष्टो मेधा विक्षमामास वसं नृयेत् ॥ १२१ ॥ बहुवीर्यं ब
 ले राजा ब्राह्मणे ब्रह्मविद्रे नरे ॥ रूपयो वनमाधुर्यं स्त्रीणां च

लमनुतमं ॥ ४ ॥ नासं वसलोर्जावात्वापश्येनस्तुलि ॥ दि
 द्यंतिस्तत्रकात्माणि जयंस्तिष्ठतिपादयाः ॥ ५ ॥ यत्रोदकं
 तत्रपततिहंसातथैवशुष्कं परिवर्जयति ॥ नहसदुत्पेनन
 रेणनार्यायुनस्तुरंतः पुनराश्रयते ॥ ६ ॥ उपर्जितानामम
 र्थानां साम एवाहिरक्षणे ॥ तथैकोदरसंस्नानां वरिवाह
 मिवां नसा ॥ ७ ॥ यस्यार्थस्य मित्राणि यस्यार्थस्तस्य बांधवा
 यस्यार्थस्य पुमान् लोकैः यस्यार्थस्य जीवति ॥ ८ ॥ यजंति
 मित्राणि धनैर्विहीनदाराश्च नृणां सुदुर्जनाश्च ॥ तया
 र्थवतश्च यराश्रयं तद्यथा हिलोके पुरुषश्च वंधुः ॥ ९ ॥ अर्थ
 ननु विहिनश्च पुरुषस्याल्पमेव सः ॥ इच्छियते हीपाः पास

वीग्याभेपुशरीरतो यथा ॥ १० ॥ विनवोदिवरोलोके न शरिरे
 ण देहिना ॥ चांडालो हि न रश्मिणा यस्यास्ति विपुलं धनं ॥ ११ ॥
 जिता धनवता दाराः शास्त्रवस्त्रैः सज्जिताः ॥ जितवृषव
 तीदारा गोरमागताः ॥ १२ ॥ वाल्मिकं मधुजालं च शु
 कपक्षो च चंद्रमा ॥ राजद्रुमं च नैऋतं च स्थापदोषनवर्द्धते ॥ १३ ॥
 शनैर्मथोशनैः पथाशनैः पर्वतमस्तके ॥ शनैः कर्मवच
 मश्च पंचैतानि शनैः शनैः ॥ १४ ॥ अन्नस्पृश्या यंदृष्ट्वा
 लि कस्य उ संक्षयः ॥ अबंधं दिवसं कुर्यात्तदनाद्ययनक
 र्मस्तु ॥ १५ ॥ अगमो यस्य चत्वारि निर्गमसार्धपंचकं ॥ अर्थो
 धिकोऽप्ययो मूढो नुजते तेन यत्रियः ॥ १६ ॥ यजदुर्जनसंस्थ

श्रीनजसाधुसमागमं॥ करुणामहारात्रंस्मरंनिसम
निसतां॥१७॥ इति श्रीवृद्धवाणख्यपञ्चमोऽध्यायः॥
विराहश्चतपसीचरुनरुसुत्रणीचवेत्॥ मद्यपास्त्रीस
तिलोचराजानश्चदयाम्पहं॥१८॥ स्त्रीयोनश्चतिगर्जेण
जह्वाणेराजसेवया॥ गावेदरप्रचारेणहिरण्योलाज
लिशया॥१९॥ यस्यनार्याविरूपाक्षिकेश्मलीकलवप्रि
या॥ उत्तरोत्तरवादिनसीजरानजराजरा॥२०॥ सानार्याशु
विदक्षानर्त्तारमनुगामिनी॥ निसामधरनापिनसारमा
नरसरमा॥२१॥ सानार्याशुनिर्दक्षासानार्यापाप्रियेनदा
रं॥ सानार्यायायतिप्राणासानार्यायचनिवृत्ति॥२२॥ अथ

त्रियाचयात्रार्यायरवेश्माभिकाक्षणि॥ कृस्त्रीषुककुलाना
गसानरानजराजरा॥२३॥ यस्यनार्यागुणवतीचत्तरिमनु
गामिनी॥ अस्तीनास्तीषुसंडुखसारमानरमारमा॥२४॥ स
होवेनतिदुष्यतिदवाससुरुषादिजः॥ इतरत्वंनतेनवाक्य
दानेनपडिताः॥२५॥ गुरुनप्रणिपातेनसुरजेदेनयोजये
त्॥ निचंसत्यप्रदानेनसमनुत्यपराहमेः॥२६॥ नारीनृप
तिकाणधैनापिगंनिर्महोदधिः॥ नातकःस्वर्बनूत्तेनन
द्योगिरिविदारूणे॥२७॥ दवनंगहिनागानास्वाप्योनि
रिवदारणाव॥ महतांश्राप्तमानानांविपुतिरतिशोचनि
॥२८॥ अथत्रस्यमहंशुनंदिशाशुन्यवबाधवा॥ मूर्खस्पर्द्ध

दयंशुनं सर्वशुनं ददिद्रता ॥१२॥ नाली केर समा कारो दश्यते
 नूविसर्ज नात् ॥ अन्ये नवरदा कारावर मैनो रमाः ॥१३॥
 अस्य पुत्रान विद्वांसान श्रान न पंडिताः ॥ अ चकार कृलेत
 स्य न स वंद्रेण शशर्वरी ॥१४॥ वैशर्वरी दीपकः श्रद्धः प्रजाते
 रविदीपकः ॥ वैलोक्य दीपको धर्मः स पुत्रो कृल दीपकः ॥१५॥
 कोहि नार समर्थानां किं द्रव्य ससापिनां ॥ को विदेश स
 विद्यानां कः परः समदर्शनं ॥१६॥ यः जीवति धर्म ए पुत्रमि
 त्त्रैश्च वा भवै ॥ सफलं जीवितं तस्य आसार्थे को न जीविताः
 ॥१७॥ इति श्री वृद्ध चाणक्य सत्समो ध्या यः ॥
 तद्गो जनं यदि जनुक शेषं तस्यै इदं यः हियते परोक्षं सा

प्राज्ञता या न करोति पायं दर्शै विनायः हियते समर्थ ॥१॥ का
 लेन रिपुना संघीः काले मित्रस्य संग्रहः ॥ काल काल समा
 श्रीसुः काले क्षयति पंडिताः ॥२॥ काल सृजति नूतानि का
 ल संहरते प्रजा ॥ कालः समति जागर्ति कालो हिः दुरिहि
 तः रुमः ॥३॥ अग्नि होत्र फलौ वेदाः शास्त्र साति फल स्मृतं
 रति पुत्र फलादारा ननुक्ति च फलं धनं ॥४॥ याधिगस्तस्य
 देहस्य देशांतर गतस्य च ॥ नरस्य शोक मा मृतस्य शुद्ध दर्शनं
 मौषधं ॥५॥ निसृजाना सुगंधा यनिसं यप्रिय वादिनी ॥ अ
 ल्या युषा अल्प नापि देवता स न मानुषि ॥६॥ सततं मंगलै
 युक्ता सततं धर्म वशला ॥ सततं यदया युक्ता सदेवै न च मा

नुषी ७॥ नृसुअसततं युक्तासततं पश्य नो जना ॥ सुनयः
 क्रियया युक्ता सर्वसौ नागवर्द्धनी ८॥ तु जंगमे वेष्मनीदृष्ट
 दृष्टेया चो विक्लिप्ता च निवर्त्तदे हे हस्तन्यते वैरिणिवा
 सुवेधेः सत्येन को रितिरिति विष्टे किं ९॥ वाजि वारणलो
 राना काष्ठया एषा एवा ससं ॥ नारी प्ररूषतो यानां मनरं
 महदंतरं १०॥ गजमत्तं द्विजानं वृषनं काममोहिनां ॥
 अंतपुरस्तराजानंदूरतः परिवर्जयेत् ११॥ अस्य नास्ति स
 यं प्राज्ञाशास्त्रं तस्य करोति किं ॥ लोचना न्याविहिनस्य दर्प
 णः किं करिष्यति १२॥ गुणयत् प्ररुतं अकिमन्ये तप्रयाज
 नं ॥ विहियंते नद्यं रात्रिगर्विषि विवर्जिताः १३॥ दीने यसी

शौर्ये च क्षाने च विनये नयो ॥ विस्मयो विहिकर्तव्योः बहु रत्ना
 वसुंधराः १४॥ अवशेषति तोराजामूर्खं पुत्रो हियं डितः ॥
 निर्धनेन च नं प्रासं नृणवत् मन्यते जगत् १५॥ ऐश्वर्येति
 मिरं चक्षुष्यस्य नायिनयुष्यति ॥ पुनस्ते निर्मलं यांति दरि
 द्राजनमोषं १६॥ मूर्खो मूर्खं वरं द्रुमा चंदनादपि क्षित
 लं ॥ साति पश्यति विद्वांसं मन्यते पिसमानकं १७॥ अनान्या
 से विषं शास्त्रं अजीर्णं नो जनं विषं ॥ विषंगो हिरिद्रस्य वृ
 र्द्धस्य तरूणि विषं १८॥ इति श्री ब्रह्मवा एण स्वयं
 एमा ध्यायः ॥ ६॥ अथ लघुवाणारम्यप्रारंभः ॥ अतिदोषान
 यस्तंति यत्कृर्वंति रागिणः ॥ निधनो विनयं यांति ब्रह्मना

रीपनिव्रता १॥ वित्तयानपश्यनिरूपं चिंतयानश्पते बलं
 नितयानश्पते ज्ञानं आधिर्नवति चिंतया २॥ वेदशास्त्रप
 रिचरं तां बूलं रसवर्जितं ३॥ सुनाषितं परिस्मृत्तं तद्धलेन
 च तन्मुरं ४॥ गुणकुर्वेति दूरत्वं दूरेपिनसतां सतं ५॥ केत
 की गंधमाप्रायस्वयं गच्छति षट्पद ६॥ दर्शनादूरतेचि
 तं स्पर्शनादूरते बलं ७॥ संज्ञागादूरते वीर्यं नारी प्रसूराक्ष
 सी ८॥ मणिलुगतिपादाग्नेका चशीरसी धार्यते विक्रयवि
 क्रयवालायाकाचः काचो मणिर्मणि ९॥ इति श्री लघु
 चाणक्यप्रथमाध्यायः १०॥ काके शौचं दूतकार्येषु ससं
 र्षक्षान्तिस्त्रीपुका मोपशान्ति ॥ ल्कीवधिर्यमद्यपतत्त्व

वित्तारानामित्रं केन दहंश्चतं वा १॥ विद्यानामनरस्यरूपम
 चिके प्रखल्लगुप्तं च न विद्या नो गरियशसुखकरी विद्यागुरु
 णागुरु २॥ विद्यावं शुजने विदेशगमने विद्यापरदैवतं वि
 द्याराजकुलानि मानगमने विद्याविहिनः पशुः ३॥ न हिति
 रेचये रक्षाया च नारी नीराश्रया ४॥ मित्रविरहितो राजान
 न वंति चिरायुषि ५॥ चौरदंडशिरः हृदो विद्यादंडो स्य गो
 रवः ६॥ नार्यादंडपृथक् शय्या मित्रदंडसजाषण ७॥ सबं
 धुर्यो हितं क्रते सपिताय स्य योषकः ८॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासः
 सानार्या यत्र निवृत्तिः ९॥ स नार्या पात्रियं क्रते स पुत्रो य
 त्र निवृत्तिः १०॥ तन्मित्रं यत्र विश्वासस्वदेशाय त्र जीवति ११॥

यस्य नार्याशुनिर्दक्षामिहानं पचनाशुना निसंसंजा
 विना नक्त्यासृस्ता नैव न संशयः ॥ ७ ॥ सजेदुपुत्रिकं देश
 पुत्रो सोपइवं सजेत ॥ सजेत्तु पणरा जानो मित्र माय्या त्रि
 णं सजेत ॥ ८ ॥ अनुर्वंश विशेष स्पनिर्गुणं किं करिष्यति
 यस्य कस्य प्रसूतस्य गुणवान् मूज्यते नरः ॥ ९ ॥ नास्ति
 विद्या समो बंधुः नास्ति व्याधि समो रिपुः ॥ नास्ति सस
 समो धर्मो नास्ति दान समतपः ॥ १० ॥ किकरोति नरः प्रा
 ज्ञः प्रेर्यमाणः स कर्मभिः ॥ प्रयाणं हि मनुष्याणां बुद्धि कर्मा
 णु सारिणिः ॥ ११ ॥ यस्य क्षेत्रे नदितिरे नार्या नैव परेतर स
 सर्पयग्रहे वा सो मृत्सरे वन संशयः ॥ १२ ॥ क्षमा उल्लंघन पो

नास्ति संतोषाणं परं सुखं ॥ नद्या सदंशं ज्ञाना नास्ति प्रा
 ण समं नवं ॥ १३ ॥ सकृत्ले योजयेत्कन्या पुत्रवितेन योज
 येत् ॥ असने योजयेत् शत्रु मित्रं धर्मं योजयेत् ॥ १४ ॥
 नदी योजयते तीरं नदी पातयते कुले ॥ नारीणां च नदी
 नां च सद्यो दललीता गतिः ॥ १५ ॥ लेशको गूढमंत्रस्तत्स
 चोवाच कस्तथा ॥ जपकः कारूकः श्वेष डै ते काले द्या
 तका ॥ १६ ॥ को किलानां सरो रूपं नारी रूपं पतिव्रता ॥
 विद्यारूपं कूरूपानां क्षमारूपं तपसिनां ॥ १७ ॥ यस्य पु
 त्रान विद्वांसान् शूरान् च पंडिता ॥ अजागलं स्तन इव स्त
 स्य जन्मानि रर्थकं ॥ १८ ॥ येषां न विद्या न तपो न दानं न चा

पिशिलं न गुणेन धर्मः। नेमृसलोके नुविचारन्ता
 मनुष्यरूपेण मृगाश्चरन्ती॥१९॥ विद्यातीर्थं विमलम
 नपौ योगीनो ज्ञानतीर्थं गंगा तीर्थं मलीनमनसोदा
 नतीर्थं दनाढः। लज्जा तीर्थं कूलयुवतयः साधवः स
 सतीर्थं चारा तीर्थं परणीपतयः कल्पपरव्यालयंति॥२०॥
 लोचनश्च दगुणेन किं पिशुनता यद्यस्तु किं पातकैः स
 त्यं ये तपसा च किं शुचि मना यद्यस्ती तीर्थं न किं। सौज
 न्यं यदि किं जने सुमहिमा यद्यस्ति किं मंडनैः स द्विधा
 यदि किं धनैः रययश्चो यद्यस्ते किं मृसना॥२१॥ मुखे प
 दलाकारं वाचा चंदनशीतलं। हृदयं कूर्तरीयकं एत

पुर्तस्य लक्षणं॥२२॥ पूर्वदत्तेषु या विद्या पूर्वदत्तेषु यद्
 नं॥ पूर्वदत्तु या कन्या अग्नेतिष्ठतिष्ठति॥२३॥ रार्जदंष्ट्रं
 तं पापं राजा पापपुरोहिते। स्त्रिणं च पापं भर्तारो दि
 ष्य पायं गुरु स्मृतं॥२४॥ अपरिहृतं न कर्तव्यं कर्तव्यं सु
 परिहृतं॥२५॥ अनंतशास्त्रं बहुला च विद्या अल्पश्रु
 त्वा बहुविघ्नता च। यशारन्तं तदपाशनीयं हंसो यथा
 क्षिरमिबुद्धमप्यात्॥२६॥ आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचा
 ये च पुनः पुनः। हृदये कंशुनीयं च येन नारायणं सदा॥२७॥
 पठति सकला वेदाशास्त्रं पारंगतो यिवा। यमनीयमरोष
 वाधर्मशास्त्रार्थकद्विजा॥२८॥ अपि य सकला तीर्थराज

तोवाहिनीनीचासानंहिद्विदियदिरामःसर्वमेतदथास्या
 न॥२९॥ इति श्रीलघुवाणरख्यद्वितीयोऽध्यायः
 ॥ ५२ ॥ ऋषिकोस्तिश्रुदुर्निक्षेपजयोनास्तिचपातकं॥मौ
 निनःकलहोनास्तिनास्तिजागरतो जयं॥१॥ सतीनिंदा
 चरीरिद्रिसर्वनिदानयातकं॥गुरुनिदानयोद्योगीय
 निनिंदाकुलक्षयं॥२॥ दुर्जनादोषमासेषुदुर्गं चामिवसू
 रकः॥सूजनोगुणमादत्तैःहंसक्षीरजलाद्यथा॥३॥ का
 कारुलशुक्कालीलाहंसस्यचवलीरुतामयरावित्रव
 र्णाश्चसयंयिंताकरिणति॥४॥ काकःश्यामःपिकश्या
 मको जेदःपिककाकयो॥वसंतसमयेप्रासिकाकःका

कःपिकःपिकः॥५॥ नीचाश्रयनकर्तव्यं कर्तव्यंमहताश्रयं॥
 आजासिहप्रसादेनआरुढंगजमस्तके॥६॥ नमतीफल
 तावृक्षानमंतिसूजनोजनः॥शुककालंचमूर्खचननमंति
 नजंतिच॥७॥ नृमिहसतिगोप्तारंमूरुहंसतिक्वांतरं॥अ
 सतिचैव नर्तारिवथापुनस्यलालनात्॥८॥ आदिन्यचद्राव
 नल्येनलश्चमयेसुमेशयोसदयमनश्च॥अहश्चरात्रिच
 उनेचसंय्यधर्माविजानातिनसस्यवार्ता॥९॥ योपुत्रोपित
 रंद्वेष्टिद्वेष्टिब्राह्माविदोजनान्॥वासुदेवकथाद्वेष्टितंवि
 पाहन्यतेसजं॥१०॥ किंकुलेनविशालेनविद्याहिनेनदेहि
 नांअकुलिनोपिविद्वोसादेवतैःसहस्रजिताः॥११॥ सुस्तके

पुत्रयाविद्यापरहस्तेषुयद्धनं॥उत्संनेषुचकार्येषुनसा
 विद्यानतं॥१२॥ब्रह्मचर्येणनारीब्रह्मचर्येणज
 म्भत॥औदार्यस्यदणंलक्ष्मिःशुरस्यमरणं॥१३॥एको
 देवोकेशवोवाशिवोवाणकाचार्यासुंदरीवादरीवा
 एकोभित्तंनृपतिर्वायतीवाएकोवासःयःद्वनेवावने
 वा॥१४॥उदयतीयदिनानुःपश्चिमेदग्निनागेप्रनल
 यतियदिभरुःशीततायांतिवानि॥विकसतियदिपद्मं पर्व
 तागेनशिलायांननवत्तिविषिसृष्ट्यानावनि कर्मरेखा॥१५॥
 अमृतंशिशिरेवक्षिअमृतंसामिगौरवं॥अमृतंगुणवति
 नार्याशरेखममृतंपयः॥१६॥अतीरूपवतीसीताअतिगर्व

एरावणः॥अतिदानबलिकद्धोअतिसर्ववर्जये॥१७॥
 आत्मज्ञायाज्ञानं वस्त्रजायापसौकमंडलु॥अत्मनश्च
 निरित्यादिपरेषामशुचिर्नवेत्॥१८॥अभ्यासकारिणी
 विद्याःबुद्धिकर्माणुसारिणी॥दानानुसारिणीकिर्तिलक्ष्मी
 कर्मानुसारिणी॥१९॥यथारश्चद्रान्नारजाराजारस्यवेत्ता
 नतुचदनस्य॥तथाहिविप्राःअतिज्ञास्त्रपूर्णज्ञानन
 हिनाःपिशुनिःसमाना॥२०॥आहारनिद्रानयमैशुनं च
 सुमानमेतस्यशुचिग्रहाणं॥ज्ञानेनराणामधिकोविविशे
 यज्ञानहीनापिशुनिःसमानाः॥२१॥पडित्वाचडूरोवेदाध
 र्मज्ञास्त्रन्यनेकसः॥ब्रह्मज्ञानंनजानातिदेवीयाकरसं

यथा ॥ २२ ॥ अतिपरिचयादवज्ञासतनंगमनादनादरोचव
 उ ॥ मलयोचनस्य पुरं चंदनं तस्तुतिं च नं कुरुते ॥ २३ ॥ पंचनिः
 सहकर्तव्यं स्थातव्यं पंचनिः सह ॥ पंचनिः सहकर्तव्यं न
 दोषो पंचनिः सह ॥ २४ ॥ खंडेरवंडे च पांडित्यं रुच्यः कितं न
 मेशुनं नो जनं च पराधीनं त्रयः पुसा विटवना ॥ २५ ॥ इ
 त्तथा लक्ष्म्यो एण रव्यं त्रितियो ॥ २६ ॥
 त्रिविक्रकस्तु विप्राणां क्षत्रियाणां मूचपुटकः ॥ अर्द्धरेषा च
 वैशाखां निपुटाणां च वत्सलं ॥ २७ ॥ पंचंति सर्वशास्त्राणां दुष्
 चं जावशो यनं ॥ शिरो वहति पुणाणि कथं जानाति शीकरः ॥ २८ ॥
 दक्षिणं न्यसेसादं वस्त्रं पुतं पिबे जलं ॥ स न्यपुतं वदेद्वाक्यं म

१८

१८

मनः पूतं समाचरेत् ॥ २९ ॥ पथ्या च चउरावेदासर्वशास्त्रा
 णि चैव हि सारयोगिनिप्राप्तं तत्संस्पृहाति पंडिता ॥ ३० ॥ ददा
 ति प्रतिगृह्णाति गुरुमारम्याति पृच्छति ॥ नुक्ते नो जयते चै
 व षड्विंशं प्रति लक्ष्मणं ॥ ३१ ॥ शठे स्तुति शठं कुर्यात् त्रिआदरं प्र
 विमादरेत् ॥ त्वयाम लुब्धितौ पक्षामयाते मुंडिते शिरं ॥ ३२ ॥
 परदारा परद्रव्यं परद्रोह पराङ्मुरवा ॥ गंगा व्रते कादासस्तु
 मामयं ते रयिष्यति ॥ ३३ ॥ परद्रव्येषु यश्चापरास्त्रीषु न पुंसका
 परवादेशु ये मुखांतिषांगं वपदे पदं ॥ ३४ ॥ साधुनां दर्शनं पूरणं
 तिर्थं नूता हि साधुवः ॥ कालेन फलने तीर्थे सद्यसाधुसमा
 गमे ॥ ३५ ॥ तिर्थानि तोयस्पाणि शिला रूपाणि मूलतयः ॥ तेषां

र्वकालेनदर्शनादेवसाधवः ॥१०॥ गंगामपिशशि तापदैत्यं क
 ल्पतरु श्रितं ॥ पापं तापं च दैत्यं च हतिसाधु समागमः ॥
 श्लोकाद्धेन प्रतिष्ठाभियुक्तं मे श्रुकोटिनिः ॥ परोपकारपु
 ण्याय पापाय परे पिडनं ॥१२॥ अनिसानि शरिराणां विनवा
 नैव शश्वतः ॥ नित्यं निहतो मृसक र्त्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥१३॥
 चलं चित्तं चलं चित्तं चलं चित्तं चलं जीवितमानवाः ॥ यम
 स्य करुणानास्ति धर्मस्पतरितं गति ॥१४॥ चलालक्ष्मीचला
 प्राणचलयोवनमंदिरः ॥ चलाचलोपि संसारो धर्ममेको
 पि निश्चलं ॥१५॥ असारे रक्कुसं सारे सारमेक निरूपितं ॥ अरो
 षो लोकनाथश्च सारमाराधनं हरे ॥१६॥ अश्वश्चांतं गजो

न्मतरं डाचबहुनापितं ॥ अंतःपुरगजो राजा दुर्बतः परिवर्जये
 त् ॥१७॥ अश्वलतं माधवगर्जितं च स्त्रीणां चरित्रपुरुषणा
 ग्यं ॥ अवर्षणं चाप्यतिवर्षणं च देवानजानाति कृतो मनुष्यः
 ॥१८॥ गंतव्यं गतिमिसाह गजनुक्ते कपिच्छवि ॥१९॥ प्रासव्य
 मर्थं लज्जते मनुष्यो देवो पितं लघुपिडुन शक्यं ॥ यन्मात्रं शो
 न्यामनविश्रयामि यदस्मादीयानह तसरेषा ॥२०॥ कामं च स्ता
 पिमातंगो सह ते जनपावकः ॥ काकस्वच्छं च चाराचस्वादरे
 ण यिबंति च ॥२१॥ रिक्तपाणिनश्च पते राजानं देवतागुस्तं नैहि
 कं देवमित्रं च फलेन फलमादिशेत् ॥२२॥ आयुर्वित्तं मह
 क्षिद्रं मंत्रमैश्वर्यं मौषधं ॥ दानमानायमानं च नवगोपानि

कारयेत् ॥ गतश्रीर्गतवान्वेष्टिगतयुश्चावकिस्सका
गतश्रीश्चागतायुश्चब्राह्मणद्वेष्टिचारतः ॥ २५ ॥ इति श्री
तपुचाणारव्यचतुशोऽध्यायः ॥ २५ ॥
वर्जयेद्भुद्रसंवासंअनिष्टस्यचदर्शनं किवादसरमि
एसमःप्रतिपूर्णासंग्रहं ॥ १ ॥ उत्तमैःसहगंतव्यंपंडितैःस
हसंकया ॥ अलुचैसरमिवंचकूर्वाणोनावसिदति ॥ २ ॥
परवादपरद्रव्यंपरहिंसापरस्त्रियः ॥ परवेष्माणिसंवा
सोःनकर्तव्यः कदाचनः ॥ ३ ॥ सएवपदविन्यासस्ताए
वाक्षरपंक्तयः ॥ एकएवमनुष्याणांकापिकापिविदग्धा
ता ॥ ४ ॥ साचसारमतेबुद्धिमास्थितिसाचस्मान्नावजा ॥

२०

२०

सारायास्ताइशाएवस्तादशांचवितामना ॥ ५ ॥ सुगंधके
तकीपुष्पकंटकेःपरिवेष्टितं यथापुष्पतथाराजादुर्जनः
परिसेवित ॥ ६ ॥ विनायकेनवास्तव्यंनवास्तव्यं बहुनायके
स्त्रिनायकेनवास्तव्यमततः ॥ ७ ॥ यादिलग्न
करस्थानकंटकेनवकंटके अपकारिषुमायायंचितया
मिकदाचनः ॥ ८ ॥ स्वयमेवपतिर्भूतिर्भूतस्त्वलङ्घ्यमा
दिशकाणामनुप्राप्यनचवंतिनिशादिवः ॥ ९ ॥ प्रविशन्व
दनेराहोकिन्नोदेतिवदशाश ॥ १० ॥ उद्धृष्टंसाहसंयैर्येबलं
बुद्धिपराहमो ॥ षडैतेयस्यनिष्ठतितस्यदेवोपिशंकुते ॥ ११ ॥
पार्थिवस्यनचर्तानांवदामिगुणलक्षणं ॥ तेनीयाज्याय

आस्थानेविचिद्वेनकर्मणा १२ प्रमादिश्चदस्यप्रतिहारः
 सस्यउच्यते गीतागारश्चतत्त्वज्ञः पचितोपचलक्षकः १३
 मेघाविवाक्यपदलः कुशलः सर्ववस्तुज्ञः चिरोयथो
 क्तवादिचण्डुतोविचियते १४ बुद्धिमांदर्शनायस्त्र
 लघौहस्तौजिताक्षरः सर्वशास्त्रगुणोपेतं एकशासन
 लेषकः १५ सर्वशास्त्ररुतान्यासोवाहनेषुदठ्ठास
 नः सौर्यवैर्यगुणोपेतः सेनाचक्षोविचियते १६ पि
 टृपनीमहैर्दक्षः शास्त्रेभ्योऽरूपावकः शौचयुक्तश्चन
 क्तश्चपाकौकारसउच्यते १७ वेदवेदागतत्वज्ञो जप
 होमपरायणः आशिर्वादिपरोनिसंणराज्ञपुहरोहितं १८

लेषकः पाठकः श्रेवगणवः प्रतिबोधकः गुठमंत्रश्चत
 त्वज्ञः कालज्ञो देवावित्तमः १९ पितृमातामहादक्षस्म
 तिसिद्धांतगोचरः सविगृहश्चकालज्ञोमंत्रिद्वेषप्र
 कीर्तितः २० पित्रप्रेत्रामहतोदक्षः सर्वरत्नपरिक्षकः
 शुचिवस्त्रचनारिचनोडगोरिसउच्यते २१ कुलेशील
 गुणोपेतसस्यवादिविचक्षणः कुलासुकुशलोदक्षो
 राजा चक्षोविचियते २२ राजानियोजितोससराज्ञः
 संतित्रयागणाः यशःस्वर्गतिला नश्चविपुलानिधना
 गमः २३ मूर्खानियोजितोमस्यत्रयोदोषामहिपते
 अद्यशकर्ममहानिश्चनिरयपतंभवं २४ कुरवशनि

नेकुचप्रगल्भं च निगुणं मूर्खमन्यायकर्तारमापि
 पसनयोजयेत् ॥ २५ ॥ तत्किंचित्कुरुते व्याचक्षुः शुभावाय
 दिवांशुं तेन संवाच्यते राजानथासुततदुक्तरः ॥ २६ ॥ त
 स्माद्गुणमिश्रश्चापि प्रविचार्य पुनः पुनः गुणवंतं विजे
 विजे ज्ञात्वा गुणवंतं नियोजयेत् ॥ २७ ॥ यदि ते पुगुणास
 वे मूर्खदोषाश्च केवलं तस्मा मूर्खसहस्रेण प्राज्ञैः को न
 लभ्यते ॥ २८ ॥ चतुर्बाहुविद्या सोऽया उत्तमा मयमायमाः
 तेन नियोज्य यथास्थानं विधिद्वयेन कर्मणा ॥ २९ ॥ स्वसु
 ज्येष्ठा मित्रसग्नमृगमाह पणं सजेत् ॥ ३० ॥ यणदपि दोष
 ज्ञातस्मात्सूतनाशितं ॥ ३१ ॥ दुर्जनः परितर्क्यो विधाय

लंकतेऽपि सन् मणिना चुषितः सर्पः किमसौ न जयंकरः ॥ ३२ ॥
 तुल्यार्थदुल्यसामर्थ्यमर्मज्ञं व्यवसायपितुः अर्थराज्यहर
 न्द्वयं यो न हन्या सहन्यते ॥ ३३ ॥ यदि ते श्रविणीतिश्च धर्मज्ञैः
 सत्यवादिभिः वचनस्तोपितेन न तुराज्यरवलैः सह ॥ ३४ ॥
 ॥ इति श्री लघु चाणक्यप्रचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
 राजा ज्ञात्वा मासजो दोषपतिस्तदोषचतुर्तयं प्राजितं
 पापं गुरुप्राप्तिनिमित्तं ॥ ३५ ॥ असंख्यं यदि जानासंख्यं
 इव पार्थिवः स लज्जागुणिकानां निहृजानां कूलस्त्रियः
 ॥ ३६ ॥ शुचिर्भूमिगतं तोयं शुचिर्नारी पतिवृताः शुचिः समक
 रोरानासंख्यं ब्राह्मणशुचिः ॥ ३७ ॥ न भवति ह्येतद्राजा नम

ति पूज्यते हि जा ॥ ५२ ॥ मंतं पूज्यते च क्रीडि मंतं ति
 विनश्यति ॥ ५३ ॥ सोमो गति यथेदं नानदीनां साग
 रोगतिः ॥ ५४ ॥ राजा गतिमनुष्याणां द्विजाणां ब्राह्मणे ग
 तिः ॥ ५५ ॥ आनेषु दीयते दानं मपूज्यं लिङ्गं रज्यते ॥
 अनाद्य प्रेतसंस्कारो कोटियज्ञफलं च नेत ॥ ५६ ॥
 स्त्री विनश्यति वारेनितपको धेनवः क्षिपः ॥ ५७ ॥
 दुग्धप्रवारेण शूद्रान्येन द्विजातयः ॥ ५८ ॥ शूद्रा
 न्तं शूद्रसंपर्कं शूद्रगेहेषु याचितं ॥ त्रयस्ते नरकं
 यांति दाता भुक्ता च पूर्वजा ॥ ५९ ॥ बालसखाम
 कारणं हास्यं स्त्रीषु विवादमसक्तसेवा ॥ गदर्भ

यानमसस्तवाणीषट्सु नरो लघुतामुपयाति
 ॥ ६० ॥ सद्यः पतंति मांसेन लालया लघुतां ॥ ६१ ॥
 द्विविप्रा विनशंति हलाहलहलाहलं ॥ ६२ ॥
 जेन च नरस्यांतं सुरस्यांतं प्रभुर्हि ॥ ६३ ॥
 ब्रह्मज्ञापायहलांतं ब्रह्मवर्ज्यसं ॥ ६४ ॥
 पतया विषमंददाति स्नेहाद्र्यां धाधि ॥ ६५ ॥
 हेतो ॥ वेदैर्गीतां क्रुचिभिर्प्रणावतां ॥ ६६ ॥
 त्यां मुनयो वदंति ॥ ६७ ॥ द्वाविमो पुरुषो ज्ञेयः
 सूर्यमंडलके दिनौ ॥ परिकाजोग युचदत्त ॥ ६८ ॥
 एवापि मुखो हरः ॥ ६९ ॥ एकं दृष्ट्वा शतं दृष्ट्वा

दृष्टाय च शतानि च ॥ अति दृष्ट्यतिश्रुतानां चक्रं
 भ्रमति मस्तके ॥ १४ ॥ इक्षुं दंडा तिलां शूद्रा घातं
 गच्छति मेदिनी ॥ चंदनं दधितं कलमं दूतं गुरु
 वर्धनं ॥ १५ ॥ भाग्यं फलति सर्वत्र न च वियुक्तं
 च पौरुषं ॥ समुद्रमथनात्तेजो हरी लक्ष्मी ह
 विषं ॥ १६ ॥ सत्रो ज्ञा गरुडं सारं सारं आ विधि
 पूजनं ॥ स्त्रीयाणां ताडनं सारं चतुर्थं नोपग
 छते ॥ १७ ॥ राजा शमाय मोचति प्राचुराणि बा
 ल्याचक्रः ॥ परदुस्वैन ज्ञाताति आमुमाग्राम
 कटकः ॥ इति श्री लघुचारेण रव्यशस्त्रे भाष्यः ॥

पंडितस्यापि शूद्रस्य वाक्यं ज्ञानं न रस्य च ॥
 वचनं तस्य न ग्राह्यं शुनिलीढं हविर्यज्ञं ज्ञायते
 पदेनो हिमं सर्वाणां प्रकोपाय चरां स्यात्सर्व
 प्राणं मुजंगातां केवलं विषवर्धनं ॥ १८ ॥ नीश्रियं
 विषमि व्युत्थां ब्रह्मस्व विषमुच्यते ॥ विमाहो
 किं न हंति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकी ॥ १९ ॥ मोक्षगेन क
 मेकेन स्त्री हत्या च युगत्रयात् ॥ कलशादि
 हत्या च नराणां भवनं श्रद्धाति ॥ २० ॥ रुद्रं च प
 रदत्ताच यो हरेऽव वसुंधरा ॥ अष्टि वर्षं सहस्रा

ए विद्यायां जायते क्रमी ॥५॥ मेरुनां दारन्य
 ल्यानि पापानि विविधानि च ॥ १४॥ द्रुवद्वयेन
 श्रुध्यंति न कन्या ह्यवि क्रिया ॥ ६॥ मर्दनेन
 क्षयते गात्रं पितृकर्म क्षयते शिरः ॥ त्वयि
 बाहुभक्षंति सर्वांगं मितरे जनाः ॥ ७॥ स्मीह
 त्यमेकं पितृमंदमेकं निग्राधमेकं दश ॥ विच्छि
 कं ॥ कपित्थं बिल्वामलकीत्रयं तु धनोपग
 पी नरकं न पश्ये ॥ ८॥ आशमो फणा घुरणी
 प्रगमपरिरक्षकः ॥ कासारकुपकं कोरुणं

भागवतो भ्रमत् ॥ ९॥ अकारैरिं गितैर्गत्यां च
 ष्टया भाषणेन च ॥ नेत्रवक्रविकारेण जायते त
 गतं मनः ॥ १०॥ अज्ञारजः चररजस्तथा स न मर्ज
 नं रजः ॥ इषध्वानरघ्याया शक्रस्यापि श्रियं ह
 रत् ॥ ११॥ कस्मता श्रुध्यते कां स्य तां मा मा ल्लि
 नं श्रुध्यति ॥ रजसा श्रुध्यते नारी नदी वेगेन श्रुध्य
 ति ॥ १२॥ असत्यमपि वक्तव्यं गोब्राह्मणदि
 वै ॥ तत्सत्यं सत्यमित्याहुर्न सत्यं सत्यमुच्यते ॥ १३॥
 गर्भा कृष्णा जिह्वं मंत्रा गावो जिह्वां क्षणी स्ति
 ला ॥ नैव निमील्यतां याति नियोक्तव्या पुनः पुनः ॥ १४॥

हरिनाथहरेण पिब्रंहाणादासुरेदपि॥ललाट
 स्तिरिवितारेखापरमादृष्टनयका॥१५॥अरि
 मंत्रविघ्नमिथ्याअधर्मोधर्मतांम्रजेत्॥परितु
 छोत्रगोन्ताथोविप्रीतःसुप्रितोभवेत्॥१६॥नह
 तपूर्वेतचकेनदृष्टोहेमःकरंगोनेकयमिदं॥
 ॥तथापितत्पारधुनंदनस्यविनाशका॥
 रीलबुद्धिः॥१७॥नकर्मणोहिविधोमत्वंकेक
 रोहिष्ठभग्रहाः॥वशिष्टदत्तलगेनपिशामकिं
 भ्रमतेवनं॥१८॥कामोदनेकिमाश्चर्यकः
 थाकचवार्त्तिका॥चतुर्णामुत्तमंभूतिस्तमाजी

वंतिबोधवा॥१९॥धर्मशब्दोवाच॥इहिन्यहति
 कृतात्रिगच्छतिचयमालये॥दोषास्त्वंशवरमि
 दंतिकिमाश्चर्यमतःपरं॥२०॥पंचमेहनिघृ
 शाकपचतिस्वग्रहे॥अनृतिप्रकसिदतर्वा
 सर्वादिचरमोदते॥२१॥स्मृतिचमिन्नासाता
 यश्चमिन्नानैकोमुनीयश्चवचनप्रमाणं॥
 मेश्वतत्वेनिहतंगुहायांमहाज्ञतोजेनगतस्य
 पेया॥२२॥स्मिन्नमहामोहमहेकटाहेसुयी
 त्तिनाराविदेधवेन॥मासानुदवापरिदृष्टि
 नभृतानियत्रःपचतीववार्त्ता॥२३॥रामोहेम

मृगं न वेद न रुयो याने युनक्ति द्विजः ॥ विप्रो वेदसु
धेनुहरणो ज्ञाती मती श्वार्त्तुने ॥ द्युते भ्रातृवत्तु
ष्टयं च महिषी धर्मी त्मजो दत्तवान् प्रायः समुत्तु
चाप्य नर्थ समये बुध्या परिधीयते ॥ २४ ॥
श्री लक्ष्मी सायनस्य रामो ध्यायः ॥ २५ ॥
वयो वृद्धास्तपो वृद्धा ये च वृद्धा बहुश्रुता ॥ स
र्वे ते धनवृद्धाश्च दारे तिष्ठति किं कस्य ॥ २५ ॥
ज्ञाने ग्रंथा ज्ञानेः पंथा ज्ञानेः पर्वत मस्तके ॥ ज्ञा
ने विद्या ज्ञानेर्वित्तं पंचैतानि ज्ञाने ज्ञानेः ॥ २६ ॥ हस्ते
विष्मति वाक् वायसमुहम ध्ये सिंहो विष्मतिरा

जपर्वत मस्तकेषु ॥ सद्यो विष्मति तुरगो रणारव
डम ध्ये विद्वान् विष्मति पुरुषेषु विचक्षणेषु ॥ २७ ॥
पिंडे पिंडे मतिभिर्ना तुंडे तुंडे सरस्वती ॥ देवो देवो
तथा वाणी बहुरत्ना वसुंधरा ॥ २८ ॥ यथा देवास्त
था भाषायथारा ज्ञास्तथा प्रज्ञा ॥ यथा माता त
था कन्या यथा रेतस्तथा कुरु ॥ २९ ॥ चिंतितुराणं
न सुखं न निद्रा कामा लुराणं न मयं न लज्जा ॥
अर्था लुराणं न पितानं बंधुश्चुधा लुराणं न व
लनते जः ॥ ३० ॥ विद्या

Handwritten text in a script, likely Indic, on the upper leaf of an open manuscript. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines. On the left margin, there is a small red mark resembling a stylized '11' or '12'. On the right margin, there is a small red mark resembling a stylized '11' or '12'. The script is dark and appears to be a form of Devanagari or similar Indic script.

Handwritten text in a script, likely Indic, on the lower leaf of an open manuscript. The text is arranged in approximately 10 horizontal lines. The script is dark and appears to be a form of Devanagari or similar Indic script. The lower leaf shows some signs of wear and discoloration.

